

NIJERIYAA: Warngooji FulÉ“e e jawdi mum'en É“urÉ—i muusde ceedaama e Dowla Tarabaa

Soumis par Ibraahiima Malal Saar

26-06-2017

DerniÄ`re mise Ä` jour : 22-08-2017

{xtypo_dropcap}L{/xtypo_dropcap}esdi Nijeriyaa woni hannde ko e fitinaaji mawÉ—i ndernderi haa teeÄ`ti e Dowllaaji É—i FulaÉ—i koÉ—i. Ñalnde

18 lewru nduu, dewo É“ennuÉ—o oya, habraama wonde njanguuji bonÉ—i mbaÉ—ii e nokkuuji FulÉ“e keewÉ—i: Gembu, Ngurooje e nokkuuji goÉ—É—i gonÉ—i e Diiwaan Laamu Æ•adiiÉ—o (Local Government Area) mo Sardaua e nder Dowla Tarabaa, gonÉ—o hirnaange rewo lesdi Nijeriyaa. Ko leñol biyeteengol Mambila en tuumaa kañum'en njani e FulÉ“e ngam boomde pittaali e bonnude jawdi. FulÉ“e ngoytiima wonde ko biyeteÉ—o John Yep, hooreejo laamu diiwaan oo, wuurti warooÉ“e e bonnooÉ“e e mum'en.

Habraama

wonde fitina oo ruppitii ko tuma nde gooto e ngol-É—oon leñol Mambila en sokaa sabu ngam faweede kuugal laawol caggal nde liÉ“aa e ñaawoore mum hakkunde mum e Pullo jeyaaÉ—o É—o wuro Ngurooje É—oo, e nder Dowla Tarabaa. Ñaawoore ndee wonnoo ko luural baÉ—te jeyal leydi. Kisa cappanÉ—e njippii e laabi ena ceppa ngam sembinde oon jaggaaÉ—o ena wiyee Umaru Cid, gooto e ardiiÉ“e dente leñol Mambila en. Ko ndeen É“e nduppi galle Riwi Ahmadu Pullo ñaawdetenooÉ—o haa liÉ“i oo. Æ•e mbarmini mo barmanÉ—e muusÉ—e, É“e bonni jawdi makko ko ena abboo e miliyoÄ`aaji. HeewÉ“e e yannooÉ“e e oon galle njaggaama, laÉ—wol nana hiñta geÉ—e É—ee e dow tuumaaji "fewjannde bonne, bonnugol hawdi e etagol yooÉ“aade fittaandu aadee".

Ñalnde

16 lewru nduu, Poliis naati wuro Ngurooje ngoo sahnga weetndoogo, É“e maÉ“É“i won e bonÉ“e Mambila en tuumaaÉ“e ena ngadda fitinaaji e falnde ndee.

Wiyaama

kaÄ`ko kohowo laamu e diiwaan, oo hono John Yep, o sooriima gure keewÉ—i ngam roÉ“indaade haÉ“eteeÉ“e yoo njan e FulÉ“e. Æ•een mbiyaa ko yoo ngar so ena kaÉ“too sabu FulÉ“e nana mbooma leñol mum'en. Wiyaama nih wonde kaÄ`ko John Yep, o eeriima Mambila en É“ee e rajo wonde yoo mbar FulÉ“e haa laaÉ“a! Ko oon tuma njangu njuÉ“É“ungu, keblaangu werlaa feewde e ko É“uri teemedde tati nokkuuji FulÉ“e. FulÉ“e njaltinii wowlaandu e jaayÉ—e ngam walltaade wonde boomaare eÉ“É“aande feewde e momtude É“e fuÉ—É—iima. Laamu diiwaan oo haa jooni wiyaani hay pos. Æ•e ngummaaki ngam huccande kisal pittaali e jawdi FulÉ“e balÉ—e nay É“aawo nde njanguuji É—ii puÉ—É—ii. KamÉ“e FulÉ“e É“ee, É“e eerii haÄ`kadi ko hooreejo lomto leydi ndii hono Yemi Osinbajo yoo noddu doosÉ—e laamu e sarÉ—iiji kisal leydi ndii ngam artirde deeÆ`re e diiwaan oo.

KaÄ`ko Yemi

Osinbajo (lomtiiÉ—o Muhammed Buhari sabu wonde e safaara to Angalteer) o bayyinii wowlaandu ngam hollitde sunaare makko e boomagol pittaali e diiwaan oo. Caggal duwaawu feewde e saÄ`koraabe e barmuÉ“e, o yamirii yoo Poliis e doole kisal laamu nelde ko yaawi ngam artirde deeÆ`re kadi ngam waÉ—de kuugal e warÉ“e pittaali É“ee.

Poliis naatii diiwaan oo

ena ardi e doole. JogioÉ—o konngol maÉ“É“e oo, hono David Misal, wiyi wonde feere fof maa waÉ—e ngam rewnude laawol e dow wari-koye en. O wiyi wonde hoto hay gooto sikku maa daÉ— rewnude laawol, ko jom mum toowi e laamu fof. ÆŠiÉ—o e ardiiÉ“e diÉ—É—e warooÉ“e Mambila en njaggaama e ko o wiyi.

PiÉ—taali

sappo mbaasaama e adan hareeji É—ii. Kono É—oon e waktuuji seeÉ—a, É“eydii maayÉ“e e É“e nganndaaka É—o ngoni. Nayi coppaa jaasijji, codduli mum'en codaa. Æ•urii ujunere e teemedde joyi nagge ko waraa walla barminaa. RewÉ“e e sukaaÉ“e FulÉ“e ndognaama ngam hisnude É—um'en caggal keerol e nder leydi Kameruun.

Alaa ko É“uri hulÉ“inaade e yurminaade yiyde

FulÉ“e ena ngoni e oo bone bonÉ—o. So a yiyi É—ii nayi ena ndiccii e koyÉ—e caggan, codduli mum'en ena coppaa. Jawdi ena yurminii haa É“urti saka nagge, alaa ko É“uri É—um wonde muumel Alla.

HeewÉ“e yeewtidaaÉ“e jeyaaÉ“e É—iin

diwanuuji kollitii wonde jawdi FulÉ“e ena mbaÉ—taa yiytere ngam kiram ngalu ngu É“e njogii nguu. Ko FulÉ“e ngoni jogiiÉ“e jawÉ—eele, njukaÁ‘kaagu toowngu e dusol (transport) e doole goÉ—É—e É“eya ena mbaÉ—ti heen hakkille. Kadi leÆ´Æ´i gonÉ—i e Toowre Mambilla ndee (Kaka, Mambilla, Igbo, WummÉ“u) heewÉ“e nanondirtaa. Æ•e kuutortoo ko Pulaar-Fulfulde. ÆSum fof ena jeyaa ko waÉ—i añÉ“e É“ee kiranta FulÉ“e. Kono ena anndaa ka ko yahooÉ“e ena ngayna nayi mum'en. Sahaa sahaa fof eÉ“e pelÉ“ondira e jom gese en, fitini Æ´era haa borondire keÆ´a heen.

Warngooji keewÉ—i**Bowte**

2016: hare bonnde waÉ—ii hakkunde FulÉ“e e leñol ena wiyee Tiv en. Addi fitina oo ko FulÉ“e É—iÉ—o tawaa ena mbaraa to Sabon Gidan wuro wonngo to Dan Anacha, Dowla Tarabaa. Ndeen FulÉ“e ummanii hoftanaade maayÉ“e mum'en, hare ndee waÉ—ii maayÉ“e ko ena abboo e 20.

Siilo

2017: YimÉ“e sappo mbaraama, jawdi e koÉ—ki FulÉ“e nduppaa caggal hare hakkunde FulÉ“e e Mummuye en. Hare ndee woni njoftaari e nduttam-jaynge É—een balÉ—e fof. Nokkuuji FulÉ“e keewÉ—i njanaa. Ena njeyaa e É—iin: Lushi, Sakuwa, Hore Ladde e Garin Dogo. Hare ndee fuÉ—É—ii ko weetndoogo, tuma nde diÉ—É—e Mummuye en njani e gure FulÉ“e ena mbiyee Bonja e Maayo Kunnga. Ko É“uri galleeji 80 nduppaama baÁ‘yoo ndeen hare.

Nijeriyaa waawaa woodde ñalawma mo leÆ´Æ´i mbarondiraani. Ena heewi wonde hakkunde FulÉ“e e leÆ´Æ´i goÉ—É—i. FulÉ“e tuumee sahaa kala ko kañum'en janata e nokkuuji leÆ´Æ´i goÉ—É—i, pella É—um en, mbara É—um'en. Doole e leÆ´Æ´i É—o Won e NijeriyaanaaÉ“e nih ena mbiya hol ko waÉ—i laamu nguu alaa ko waawi e FulÉ“e? Æ•eya mbiya leydi ndii, gila Usumaan Dan Fojo jooÉ—ii e mayri, ndi wonani É—oo ko FulÉ“e. Won e maÉ“É“e nih ena mbiya É“e njogori ko heftude-ndi haa ndi laaÉ“e keddiiÉ—i É—ii ndoga, uuja ngoppida-É“e e mayri.

FulÉ“e kaÉ“totaako? Laamu wallaani?

HaalooÉ“e

ko nganndaa, paamaani É“uri heewde hannde e renndooji men, teeÁ“ti noonÉ“ dente laylaye renndo É—ee, hono jaaÉ“ngal WhatsApp! Kadi laamu leydi ndii wiyaama ena añi FulÉ“e, tee hay huunde waÉ—aani ngam haÉ—de É—ii warngooji limlimtinÉ—i. Ko adii fof, addi hare ndee, e ko jaayÉ—e keewÉ—e kaali, ko ñaawoore nde Pullo hokkaa goonga e dow neÉ—É—o jeyaaÉ—o e leñol Mambila en. So É—um É“ennii, heewÉ“e ena Á“akki faamde hono É—ii hareeji batwartooji ena keewi hakkunde FulÉ“e e leÆ´Æ´i goÉ—É—i É—ii. En keÉ—iima gooto e jeyaaÉ“e e É—iin leÆ´Æ´i ena mbiya wonde kala nde hono É—ii njanguuji mboomi FulÉ“e, laamu ardat doole e kaÉ“irÉ—e, naata galle-yoo-gal, hefta njogitaaje e conndi haÉ“diiÉ“e FulÉ“e kadi soka heewÉ“e tuumaaÉ“e jeyeede e yanÉ“e e FulÉ“e É“ee. O wiyi, laamu nguu waÉ—irta noon ko mbele FulÉ“e ena mbaawa yoftaade. GoÉ—É—o heÉ“É“itii jaabii wonde FulÉ“e e coklaani ballal laamu ngam jamminde haaÉ—i-haaÉ—a e yanÉ“e e mum'en. Won woÉ—É“e kadi kaali laabi keewÉ—i wonde FulÉ“e e njejjittaa hay huunde ko mbaÉ—aa, tee yanÉ“e e maÉ“É“e É“ee yoo kebo yiyde Æ“iiÆ“am mumen ena rufa. Won jeyaaÉ“e e leÆ´Æ´i goÉ—É—i wiyÉ“e kadi ko FulÉ“e keewi yande e leÆ´Æ´i goÉ—É—i, pella, mbara É—um'en tawa alaa É—o wulletee. E wiyde maÉ“É“e, ko FulÉ“e ndokkaa wellitaare yahde É—o weli É—um'en, kefta leydi njananndi kadi kaÉ“a e mum'en.

ÆŠee

ceedanteeje fof en ngonaani É—oo e woyde ko goonga walla alaa. Kono won janngitte ngoni e majje É—e potaani yeebeede. Ngati so en njiÉ—ii faamde FulÉ“e Nigeriyaa, alaa e sago keÉ—oÉ—en ko leÆ´Æ´i goÉ—É—i É—ii kaalata e maÉ“É“e. Ko adii fof, ena yalta e É—ii konngi É—i nan-É—en dow É—oo, wonde FulÉ“e ena kaÉ“too tigi etee eÉ“e kuldaa hay so É“ernde sabu jaambaraagal maÉ“É“e. So on njiyi warngooji É—ii keewi, añÉ“e É“ee njehi k tokoson mbaÉ—kon yimÉ“e seeÉ—a É“e njogitaaki. Æ“e cuusaa yahde to FulÉ“e keewi toh. Kadi É“ooyi juutde fof ma on nan FulÉ“e njoftoriima no É“uri bonirde. Ko É—um haalettee e renndooji maÉ“É“e. En paamii kadi laamu ena É“ama kuule so FulÉ“e njanaama, wadde waawaa wiyeede laamu wondi ko e añÉ“e maÉ“É“e. Hannde e oo sahaa, soldateeÉ“e nana e diiwaan oo baÁ“-yoo-baÁ“ tee É“e mbiyaa ko feere f mbaÉ—i yo É“e niytu kala jeyanooÉ—o e warngooji FulÉ“e e É—ii.

E hare É—ee balÉ—e ndee, laamu neldi kooninkooÉ“e, kaÉ“irÉ—e e faabu e nguura to nokkuuji njanngu nguu waÉ—i. ÆŠiin n ngoni: Toffi, Maayo Daga, Maayo Sina, Taamiya, Kwara-Kwara, Tunngan Luggere, Timjiire, Ngurooje. Hooreejo lomto leydi ndii, hono Yemi Osinbajo waÉ—dii e satiiÉ“e É—um batu ngam É“amde kuule gartirooje aafiya e dowla Tarabaa.

Hol ko FulÉ“e Afrik mbaawi waÉ—de?

Ko

adii fof, e tumaaji fitina mettuÉ—i, jeyal hakkille woni yummum yiytere golle. Do hakkille e miijo ardaaki fof saÉ—at peeje doomotooÉ—e njalta É—oon. Fof e mettude, FulÉ“e poti ko laaÉ“ndaade koye mum'en won e laaÉ“nde É—e nduuÉ—otaako. ÆŠeen ngoni: hol ko waÉ—i FulÉ“e ena kaÉ“a sahaa kala e leÆ´Æ´i keewÉ—i, e nokkuuji e keyÉ—eele limlimtinÉ—e? Mbetee wiyanooka: "HaÉ“ e gooto Alla wallu-ma?" Mbele so a heewii hareeji a tuumetaake tooñanngé?

So

É—um É“ennii, ena anndaa heewi addude caÉ—eele ko so FulÉ“e aynaaÉ“e e leÆ´Æ´i goÉ—É—i demooji pelÉ“obdirii e diiwaan goto. Hol ko heewi huÉ“É“ude jaynge hakkunde maÉ“É“e? ÆŠee laaÉ“nde ko potÉ—e witteede, kadi mbittiree e goongirantaagal ngal aldaa e lañde faarna banngé mum! Rewi heen, É—o yahaa artaa fof, ko jam yiÉ—aa hakkunde FulÉ“e e hoÉ—diiÉ“e e mum'en. Wadde

kala safaara walla feere foti ko yiylaade artirde jam duumotooÉ—o. FulÉ“e ena poti waawde jooÉ—odaade e haÉ“diiÉ“e mum'en, njijloo lowre nanondiral.

Pelle

e laamuuki Afrik, teÁ«ti e É—o FulÉ“e koÉ—i ena poti harude e batu toowngu ngam diidde ngooroondi gonndigal jam e kormondiral hakkunde FulÉ“e e hoÉ—diiÉ“e mum'en.

Fedde men Tabital Pulaagu ena foti toÉ—É—aade

gooto e hohooÉ“e mum toowÉ“e hono Jeneral Siisee to Mali, ngam woni "masliÁ«ke fitinaaji kuuÉ“É—o" (mediateur général des conflits). O hokkee boon e goomu, o diisnoo hooreeÉ“e leyÉ—e e pelle hakundeleyÉ—eeje ngam weeÉ“nude darnde ñifde e falaade fitinaaji boomooji piÉ—taali

Peeje

goÉ—É—e nanaama de dente NijeriyaanaaÉ“e, hono wiyde yoo FulÉ“e ngoppu duro ngoo, ndarna gure ngaynaaka niiÉ“É—e, mawÉ—e tawa ena jogii rance mawÉ—e, ena njeñcina heen ngaynaaka mum'en. SukaaÉ“e mum'en njannga gannde ngam É“eydude Æ´ellitde finaa-tawaa FulÉ“e. So É—um waÉ—ij, É“e É“eydoo naatde e laamuuji ngam heÉ“de geÉ—al maÉ“É“e e É—eyleeÉ—e É—e É“e nguuri.

Oo

fiyina garÉ—o hollii en wonde ko ngonÉ—en banndiraaÉ“e e enÉ—am FulÉ“e Nijeriyaa fof, hoÉ—diiÉ“e maÉ“É“e É“e poti É“urde waawde gollotirde e nanondirde. Ko É“e ndenndu-É—aa ngenndi É“ee É“ur-É—aa jiidude! Cerno Abuubakri Muuusaa Laam, e deffere mum nde tiitoonde "FulÉ“e, Gila Helo-e-Yooyo haa Fuuta Tooro" (Papyrus Afrique, 2012) hollitii wonde Pullo foti wayde ko hono doonoo nih: o nannda e taariindi makko nde wonana mo nafaore. Ngati Pullo ena wondi e ngaanumma Seek Haamiidu Kan sifinoo e "Intaa Aanniinde" (L'aventure ambiguë): so o saliima yahdude e jamaanu makko, ngu felmoo-mo ngu É“enna; so o wayliima ngam yahdude e jamaanu makko, maa wood ko o waasi e Pulaagu makko.

Ena wajeyaa wadde e ngoÆ´aaji FulÉ“e Æ´eewde no É—ee ceÉ“e É—iÉ—i mbaÉ—etee haa É“allondira, waasa wonde kosam curtaani!

KuÉ—ol Ibraahiima Saar

Hooreejo Pulaagu.com

{mosloadposition facebook}

{mosloadposition adsense}

{mosloadposition disclaimer}